

משנכנס אדר מרבים בשמחה

עדיאל כנרתי

אומרת הגמרא בתענית (כ"ט ע"א): "משנכנס אדר מרבים בשמחה", ולכן – "אמר רב פפא: הלכך בר נש דאית ליה דינא בהדי נכרי... למצי נפשיה באדר דבריא מזליה".
על פי זה כתב ה'שדי חמד' (מערכת חתן וכלה אות כ"א) שמה שכתב השו"ע (יו"ד שע"ט) שאין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה, זהו רק בשאר החודשים, אך בחודש אדר דבריא מזליה אין קפידא בדבר. כל החודש, גם לאחר פורים, הוא זמן שמרבים בו שמחה, ועליו נאמר "והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה", וכיון שמרבים בו בשמחה בריא מזליה. (ומעיר הריטב"א בתענית שלמרות שקיימא לן דאין מזל לישראל – הני מילי בשאר ימים אבל בחודש זה יש מזל על פי השגחה מהשמים. ועיין עוד במהרש"א ובשו"ת 'חתם סופר' סימן ק"ס).

מהות השמחה באדר

- ספר המכתם (פורים) – "לשמח לב עניים ואביונים ובכללה כל שמחת מצוה".
- מאירי (תענית שם) – "הכל הערה שראוי להתפלל ולהודות לא-ל בכל עת ובכל זמן כפי הנאות למה שאירע באותו זמן. וכן צריך לברך על הטובה ועל הרעה" – הודאה על הנס.
- שפתי חכמים (למגילה) – אד"ר ראשי תיבות ראש דברך אמת – בפורים קיבלו את התורה מרצון, "הדור קבלוה בימי אחשוורוש", ואין שמחה כזוכה לתורת אמת – "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ומשנכנס אדר שמרמז לתורת אמת מרבים בשמחה.
- שפת אמת (פרשת שקלים תרמ"א) – שמחת הנדבה שהביאו בני ישראל את השקלים בכל אדר, והנדבה הייתה בשמחה כדמוכח בפסוק, ולכן מתעורר שמחת עבודת בית המקדש בימים אלו. וגם עתה, שאין לנו מקדש – יש להרבות בצדקה בימים אלו.

שנה מעוברת

בשנה מעוברת יש לכאורה לנהוג שמחה כבר באדר א', שהרי "אין בין אדר הראשון לאדר שני אלא מקרא מגילה וארבע פרשיות בלבד" (מגילה ו' ע"ב) – משמע שלגבי שמחה שוים הם. וכן "משנכנס אדר" משמע גם אדר ראשון. סברה נוספת שמעתי (מהרב דניאל שילה שליט"א מקדומים), שהרי בזמנם לא ידעו אם השנה תהיה מעוברת אלא רק בסוף אדר, ובשבילם היה זה האדר היחיד,

ומשנכנס אדר הרבו בשמחה¹. ה'שאלת יעב"ץ' (ח"ב סימן פ"ח) חולק: רש"י אומר על הגמרא בתענית משנכנס אדר מרבים בשמחה – "ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח". מדוע הוסיף רש"י את פסח? עונה היעב"ץ:

א. דאם משום פורים לבד אם כן שנשמח גם בכסלו וניסן שגם אז נעשו לישראל ניסים גדולים, אלא כיון שהתחילו ימי ניסים רצופים ותכופים זה לזה, לכן דוקא אדר.

ב. רש"י רצה לומר שגם בשנה מעוברת אין שמחה נוהגת אלא באדר ב' משום דימי ניסים סמוכים הם.

כדברי היעב"ץ כתב גם כן בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סימן ש"א) והגר"ח פלאגי במועד כל חי (לפורים).

זכירת עמלק בפרשת זכור בשנה מעוברת

זכירת עמלק – פעם בשנה, כדי שיקבע בזכרונו ולא ישכח מהלב, כמו מת שאין משתכח מן הלב בתוך י"ב חודש. מה הדין בשנה מעוברת שיש בה י"ג חודש, לכאורה אחרי י"ב חודש ישתכח מהלב כמת? בשו"ת 'חתם סופר' (אבה"ע ח"א קי"ט) נוקט שבשנה מעוברת זמן השכחה הוא י"ג חודש, על פי הירושלמי בכתובות (פ"א ה"ב) שהטבע משועבד לתורה, וכך כותב הירושלמי: "אמר רבי אבין אקרא לאלוקים עליון לא-ל שומר עלי – בת שלוש ויום אחד ונמלכים בית דין לעברו – הבתולים חוזרים, ואם לאו – אין הבתולים חוזרים". ההלכה אומרת שקטנה פחות משלוש שנים שנאנסה, בתוליה חוזרים (וכאילו לא נבעלה). מה הדין אם השנה השלישית היתה מעוברת? אומר רבי אבין שבתוליה חוזרים בסוף השנה השלישית, לאחר י"ג חודש, על אף שבשנה רגילה יש י"ב חודשים – הטבע משועבד לתורה "והקב"ה מסכים עם בית דין שלמטה... שאף הטבע מסכמת עליהם על ידי גזירתו יתעלה ברוך הוא" (פני משה שם).

וזה לשון ה'חתם סופר' בשו"ת (או"ח י"ד):

"אבל האמת יורה דרכו כי זה הכל נבנה על כללא דכייל ירושלמי לאל גומר עלי... והשרש דהטבע משועבדת לתורתנו הקדושה, ובתולה שנבעלה אף על פי שעל פי טבע כבר גדלה זמן הראוי שלא יחזרו בתוליה מכל מקום כיון שעברו בית דין החדש הטבע משועבדת לתורה והוחלש כחה וחזרת בתוליה, וכן מי שנעשה בן י"ג שנה ויום א' על פי טבע חזקה שהביא שתי שערות ונמלכו בית דין ועיברו אפילו בדקנו ומוצאים בו שערות הרי הם שומא ואם כבר אכל חלב ונתחייב חטאת או מלקות נפטר מחיובו על ידי עיבור בית דין, וכן בן ט' שנים לביאה וכדומה, וכל זה ביאר להדיא

¹ ועיין עוד בשו"ת 'חתם סופר' חו"מ סימן כ' שחתם ה'חתם סופר': "באור בוקר ליום ג' שנכפל בו כי טוב, א' דר"ח אדר ראשון שמרבים בו שמחה".

בתשובת מהר"י מינץ סימן ט' דמייתי ש"ך הנ"ל ונאריך בדבריו לקמן אי"ה, והיינו דחידש לן ר"פ בסנהדרין הנ"ל שמע מינה שתא בתר ירחא אזיל דהוה סד"א דמטעם לאל גומר עלי ישתנו העתים ג"כ קמ"ל כיון שזה אינו נוגע לתורה משום הכי עולם כמנהגו נוהג לענין קור וחום, ומשו"ה מספקא לי' לר' יוחנן בר"ה ט"ו הנ"ל כיון דשתא בתר ירחא אזיל וצינה וקור במקומו עומד אם כן אין האילנות חונטים בט"ו בשבט דלבנה אלא בט"ו דחמה, ופשיט ליה דלא כן הוא אלא כיון דזה דבר הנוגע לתורתינו הקדושה משועבדת הטבע לתורה ודיניה, וחונטים האילנות כמו ברוב השנים בשבט הסמוך לטבת, ומי שאמר לשמן וידליק אומר לחומץ וידליק והקור לא יזיק, והיינו דכתב תוספות ישראל מונין ללבנה והטבע משועבדת לה. ומהאי טעמא פשיטא ליה למהר"י מינץ סימן ט' דתינוק הנולד באדר ראשון וכשעברו י"ג שנים ונכנס לשנת י"ד היא פשוטה נעשה בר מצוה באדר ולא בשבט, אף על גב שבשבט כבר עברו עליו זמן שראוי להיות שערוותיו מבושלות כראוי מ"מ לאל גומר עליו...".

ואם כן הוא הדין בפרשת זכור בשנה מעוברת, זמן השכחה הוא י"ג חודש. אמנם מובא בשם המהר"ם שיק שה'חתם סופר' היה מקפיד בשנה מעוברת לצאת ידי חובת זכירת עמלק גם בפרשת כי תצא, אך זה ממידת חסידות.

"ושמח את אשתו" בשנה מעוברת

נאמר בתורה (דברים כד, ה): "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה תְּדַשָּׁה לָא יֵצֵא בְּצַבָּא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבַר נְקִי יְהִיָּה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח". מה הדין בשנה מעוברת? מחד, "שנה אחת" בשנה מעוברת הם י"ג חודש. מאידך, טעם מצוה זו, לפי ספר החינוך (מצוה תקפ"ב): "שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלימה... כדי להרגיל הטבע עימה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פועלה בלב עד שיבוא אצל הטבע כל מעשי אישה אחרת וכל עניניה דרך זרות". אם כן, טעם המצוה שיקבע אדם מחשבתו באשתו ולא באישה אחרת, ואם כל שנה י"ב חודש מספיקים לכך – אם כן הוא הדין בשנה מעוברת, די בי"ב חודש. אלא אם כן נאמר כנ"ל על פי הירושלמי, שהטבע משועבד לתורה, ובשנה מעוברת זמן קביעת מחשבתו באשתו הוא י"ג חודש. (ונזכיר שמרן הגרש"ז אויירבך זצ"ל אמר פעם נקי יהיה לביתו שנה אחת, ושימח את אשתו – כל החיים).

משנכנס אדר מרבבים בשמחה בחסידות

חידושי הרי"ם (מובא בשפת אמת תרומה תרל"ב) כתב טעם נוסף לשם חודש אדר: אדר על שם מה שאמרו חז"ל במדבר ריש תרומה 'עשו לי קיטון ואדור ביניכם', אדר – מלשון דירה, השראת שכינה. וכיון שחז"ל אומרים (שבת ל') 'אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה', לכן צריך להרבות בשמחה בחודש אדר כדי שיקוים הענין של השראת השכינה.

מדוע חודש זה הוא זמן השראת שכינה? הטור (או"ח תי"ז) הביא בשם הר"ר יחיאל שי"ב חודשי השנה הם כנגד י"ב השבטים וחודש אדר כנגד יוסף ולכן מזלו מזל דגים, שאין שולטת בהם עין הרע – 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין'. וב'קדושת הלוי' (פרשת שקלים) כתב שהטעם שמעברים את חודש אדר דווקא כיון שחודש זה כנגד יוסף ויוסף הוליד שני שבטים – מנשה ואפרים. ועל פי זה יש לומר שחודש אדר כנגד יוסף, ויוסף הצדיק הוא יסוד הקדושה בעם ישראל וכדברי השפת אמת (ליקוטים בעניני פורים): "חודש זה נגד שבט יוסף הצדיק ובו שמירת הקדושה ושמירתו בטהרה מביא שמחה ולהיפוך עצבות חס ושלום", ויסוד השראת השכינה הוא על ידי שמירת הקדושה (כל הכובש עיניו מן העריות זוכה ומקבל פני שכינה, ילקו"ש ישעיה רמז תל"א) ולכן חודש אדר הוא זמן השראת שכינה ומרבבים בו בשמחה.

ותשלח בגדים להלביש את מרדכי

W
M

מה טעם שלחה אסתר בגדים אחרים למרדכי, הרי לא מחסרון בגד לבש שק, הלוא הוא מדעת קרע את בגדיו, משום סיגוף וצער, וגם את הבגדים האחרים יקרע. אלא רמזה אסתר בשליחת הבגדים כי היא חולקת על מרדכי. מרדכי קיווה להצמיח ישועה לישראל על ידי סיגופים מחמת צער גלות השכינה, לפיכך סבר שראוי לכל אחד ללבוש שק ולהעלות אפר. אך אסתר, רוח אחרת היתה עמה. היא סברה כי יש לעורר את הרחמים על ידי שמחה, כי השכינה אינה שורה מתוך עצבות, ככתוב: "עבדו את ה' בשמחה", ועוד כתוב: "עוזו וחדווה במקומו". בשליחת בגדי מלכות למרדכי לכך כיוונה. ואמנם בעת צמיחת הישועה הביאו למרדכי לבוש מלכות והרכיבוהו ברחובות העיר – הכל כדי להביאו לידי שמחה. וכך מפורש במדרש, ששלחה אסתר והביאה שבעה אלפים כלי זמר. וכאשר בא מרדכי לכלל שמחה, היה בכוחו לעורר רחמים וחסדים.

תפארת שלמה – מרדומסק

W
M